

HANNAH ARENDT: Η ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΑΞΙΑ*

✘ Η αποξένωση δεν είναι μοναξιά. Η τελευταία απαιτεί να είμαστε μόνοι, ενώ η αποξένωση γίνεται ιδιαίτερα αισθητή όταν βρισκόμαστε με άλλους. Εκτός από μερικές σκόρπιες παρατηρήσεις – που γενικά εμφανίζονται κάπως παράδοξα, όπως η φράση του Κάτωνα (την μεταφέρει ο Κικέρων στο *De republica* 1,17: “Nunquam minus solum esse, quam cum solus esset”, «ποτέ δεν ήταν λιγότερο μόνος από όταν ήταν μόνος» ή μάλλον «δεν αισθανόταν ποτέ λιγότερο αποξενωμένος παρά όταν βρισκόταν σε μοναξιά – ο πρώτος που έκανε τη διάκριση μεταξύ μοναξιάς και αποξένωσης ήταν ο Επίκτητος, ο ελληνικής καταγωγής απελευθερωμένος σκλάβος και φιλόσοφος.

Η αποκάλυψή του έγινε τυχαία, γιατί δεν τον απασχολούσε τόσο η μοναξιά ή η αποξένωση, όσο η μοναχική ύπαρξη με την έννοια, της απόλυτης ανεξαρτησίας. Όπως παρατηρεί ο επίκτητος (Διατριβαί, Βιβλίο 3, Κεφ. 13), ο αποξενωμένος (έρημος) άνθρωπος περιτριγυρίζεται από άλλους ανθρώπους, αλλά δεν μπορεί να έχει κάποια επαφή μαζί τους και είναι εκτεθειμένος στην εχθρότητά τους. Ο μοναχικός, αντίθετα, είναι μόνος και μπορεί γι' αυτό «να είναι μαζί με τον εαυτό του», αφού οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα «να μιλούν με το εαυτό τους».

Στη μοναξιά βρίσκομαι, μ' άλλα λόγια «με τον εαυτό μου», συντροφιά με τον εαυτό μου, δηλαδή είμαι δύο σε έναν, ενώ στην αποξένωση είμαι στην πραγματικότητα εγκαταλειμμένος απ' όλους. Κάθε σκέψη γεννιέται στη μοναξιά και είναι ένας διάλογος ανάμεσα σ' μένα και τον εαυτό μου, αλλά αυτός ο διάλογος των δύο στον ένα δεν χάνει την επαφή με τον κόσμο των ομοίων μου: Αυτοί αντιπροσωπεύονται, πράγματι, στο εγώ με το οποίο κάνω το διάλογο της σκέψης. Το πρόβλημα της μοναξιάς είναι ότι αυτό το «δύο σε έναν» έχει ανάγκη απ' τους άλλους για να ξαναβρεί την ενότητά του: Την ενότητα ενός αναλλοίωτου ατόμου, με ιδιαίτερη και μοναδική προσωπικότητα. Εξαρτώμαι αποκλειστικά απ' τους

άλλους για να επιβεβαιώσω την ταυτότητά μου. Η μεγάλη σωτηρία χάρη της φιλίας για τους μοναχικούς ανθρώπους, είναι ότι τους κάνει να είναι ένα «σύνολο», ότι τους σώζει απ' τον πάντα διφορούμενο διάλογο της σκέψης, ότι ανασυγκροτεί την ταυτότητα που τους κάνει να μιλούν με τη μοναδική φωνή ενός αναντικατάστατου ατόμου. Η μοναξιά μπορεί να γίνει αποξένωση. Αυτό συμβαίνει όταν κάποιος στις μοναχικές στιγμές του αισθάνεται τον εαυτό του να τον εγκαταλείπει. Οι μοναχικοί άνθρωποι κινδυνεύουν πάντα να αισθανθούν αποξενωμένοι, όταν δεν βρίσκουν πια τη σωτηρία χάρη της συντροφικότητας για να σωθούν απ' τον διχασμό, την αμφιβολία. Ο κίνδυνος αυτός στην ιστορία έγινε αρκετά μεγάλος και παρατηρήθηκε από άλλους ανθρώπους μόνο τον 19ο αιώνα. Φάνηκε καθαρά όταν οι φιλόσοφοι, που έχουν τη μοναξιά σαν τρόπο ζωής και προϋπόθεση εργασίας, δεν αρκέστηκαν πια στην αρχή ότι «η φιλοσοφία είναι μόνο για τους λίγους» και άρχισαν να υποστηρίζουν ότι κανείς δεν τους «καταλαβαίνει». Χαρακτηριστικό, σχετικά με αυτή την τάση, είναι το περιστατικό που αναφέρεται στον ετοιμοθάνατο Χέγκελ και που δύσκολα θα μπορούσε κανείς να διηγηθεί για οποιονδήποτε άλλον μεγάλο φιλόσοφο πριν από αυτόν: «Μόνο ένας με κατάλαβε, κι αυτός στραβά». Αντίστροφα, υπάρχει πάντα η πιθανότητα, ένας αποξενωμένος άνθρωπος να βρει τον εαυτό του και ν' αρχίσει τον σκεπτόμενο διάλογο της μοναξιάς. Αυτό συνέβη απ' ό,τι φαίνεται, στον Νίτσε, όταν εμπνεύστηκε τον Ζαρατούστρα. Σε δύο ποιήματα («Sils Maria» και «Aus hohen Bergen») μιλάει για την μάταιη ελπίδα και τη μελαγχολική αναμονή του αποξενωμένου ανθρώπου, ώσπου ξαφνικά «Ήρθε το μεσημέρι, τότε ο Ένας έγιναν Δύο... Σίγουρα για την ενωμένη νίκη, γιορτάζουμε την γιορτή των γιορτών. Ήρθε ο φίλος Ζαρατούστρα, ο πιο ακριβώς καλεσμένος».

Αυτό που κάνει τόσο αφόρητη την αποξένωση είναι η απώλεια του εαυτού, που αν και υπάρχει πραγματικά στη μοναξιά, δεν μπορεί να επιβεβαιώσει την ταυτότητά του, παρά με τη σίγουρη και αξιόπιστη παρουσία των ομοίων μας. Σ' αυτή τη κατάσταση, ο άνθρωπος χάνει την πίστη που έχει στον εαυτό του σαν συνομιλητή στις σκέψεις του, καθώς και τη στοιχειώδη

εμπιστοσύνη στον κόσμο που είναι απαραίτητη για κάθε εμπειρία. Χάνονται ταυτόχρονα το εγώ κι ο κόσμος, η δυνατότητα σκέψης κι αισθημάτων.

Η μόνη ιδιότητα του ανθρώπινου μυαλού που δεν έχει ανάγκη ούτε το εγώ, ούτε τους άλλους, ούτε τον κόσμο για να λειτουργήσει και που είναι ανεξάρτητη απ' τη σκέψη κι απ' την πείρα, είναι η ικανότητα λογικού συλλογισμού που βασίζεται στο καθεαυτό αυτονόητο. Οι βασικοί κανόνες της αυτονόητης βεβαιότητας, ότι δύο και δύο κάνουν τέσσερα, δεν μπορούν να πάσουν να ισχύουν ούτε σε συνθήκες απόλυτης αποξένωσης. Είναι η μόνη «αλήθεια», όπου μπορούν οι άνθρωποι να βασιστούν όταν έχουν χάσει την αμοιβαία επιβεβαίωση, την κοινή λογική που έχουν ανάγκη για να ζήσουν και να μετάσχουν στην κοινή πορεία στον κόσμο. Αλλά αυτή η «αλήθεια» είναι κενή, ή μάλλον δεν είναι καθόλου αληθινή, γιατί δεν αποκαλύπτει τίποτα. (Το να καθορίσει κανείς, όπως το κάνουν μερικοί σύγχρονοι λογικοί, το συναφές ως αληθινό, ισοδυναμεί με άρνηση της ύπαρξης της αλήθειας). Στην κατάσταση της αποξένωσης, το αυτονόητο δεν είναι πια ένα απλό μέσο της νόησης• αρχίζει να γίνεται παραγωγικό, ν' αναπτύσσει τις δικές του κατευθύνσεις στη «σκέψη». Ο Λούθηρος (που είχε σίγουρα μοναδικές εμπειρίες μοναξιάς και αποξένωσης, σε σημείο ώστε μια μέρα είχε την τόλμη να πει ότι «είναι αναγκαία η ύπαρξη του θεού, γιατί ο άνθρωπος χρειάζεται να 'χει κάποιον να βασιστεί») παρατήρησε κάποτε, ότι οι διαδικασίες της σκέψης που χαρακτηρίζονται απ' τον απόλυτο, εσωτερικά αυτονόητο χαρακτήρα της λογικής, απ' όπου δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει, έχουν κάποια σχέση με την αποξένωση.

Απόσπασμα από το έργο της Hannah Arendt, «Το Ολοκληρωτικό Σύστημα», εκδ. ΕΥΡΥΑΛΟΣ.

Πηγή: [Το πρελούδιο της σκέψης, blogs.antifono.gr](http://blogs.antifono.gr)

Από/φωτογραφία: ellogos.net